

**ADRIAN
CIOROIANU**

Noul Război Mondial al vechilor orgolii

(în care vom cădea cu toții prizonieri)

*Fișe de istorie și geopolitică despre păci și războaie,
dictatură și democrație, Rusia și Iran,
fosta Iugoslavie sau viitorul apropiat*

Cuprins

*Mărul lecturii, fructul cunoașterii – și marea confruntare
a orgoliilor contemporane (în loc de prefață) 11*

I. Istorie și istorii

1. Nicolae Ceaușescu se naște în anul Marii Uniri...	25
2. De ce încă putem paria pe Istorie	39
3. Nașterea României moderne: diplomați, armate și măști la mijloc de secol XIX	47
4. Carol I – primul rege al românilor	67
5. Regele Ferdinand „cel Loial“	77
6. Trecute și mai puțin cunoscute vieți	91
7. Nu căutați <i>noroc</i> în Istorie	105
8. Prezentul luminează trecutul	113
9. <i>Conducătorul</i> Ion Antonescu și <i>Pax Germanica</i>	125
10. Doi lideri în război: românul Ion Antonescu și finlandezul C.G. Mannerheim	135
11. Surprize în trecut și nostalgii în viitor	143
12. Jocurile istorice ale foamei	151

13. De ce rebelii câștigă aproape întotdeauna	161
14. <i>A fi legionar, a fi comunist: români și evrei în</i> Istorie și retur	167
15. Regele Mihai I, contemporanul nostru	185
16. Cum te poți rata, la scara Istoriei – sau farmecul etern al necunoscutei de mâine	203
17. Necunoscutul din oglindă – iarăși, despre identitate în Istorie	211
18. Îndatorarea lui Nicolae Ceaușescu mirosea a petrol scump	219
19. Woodstock, Cenaclul Flacăra și „omul altfel“ al lui Adrian Păunescu	231

II. Reflecții geopolitice

1. Marele Război – o perspectivă geopolitică a Primului Război Mondial	245
2. De ce Europa va conta pe mai departe	263
3. Mugurii <i>Roexit</i> de mâine	271
4. Criza migrantilor și viitorul european	279
5. Despre valoarea solidarității, în politica externă	287
6. Națiunea, sau despre cum renaște identități	297
7. Despre mărirea și decăderea capitalelor noastre	305
8. (Geo)politica modei: uniforma, diplomatul și domnișoara	313
9. Români și Dobrogea – despre câți au luptat pentru ca noi să mergem pe litoral	321
10. Cernobîl – accidentul care a grăbit sfârșitul comunismului	329

11. Destrămarea Iugoslaviei – o interpretare geopolitică . . .	335
12. Iranul de dincolo de coapsa goală din marmură	347
13. Rusia: urma să fie cea de <i>A Treia Romă</i> (dar a rezultat cel de <i>Al Patrulea Reich</i> sovietic)	357
14. Trăim cea mai bună perioadă din istoria României	365

III. Fructul cunoașterii, semințele îndoielii

1. Limba română de azi spre mâine – la scara istoriei	375
2. Deținem prea multe povești	385
3. Între romantism și ucronie: marii plictisiți <i>versus</i> Inteligența Artificială	391
4. Miorița și „romanul național“ politic	401
5. Schimbarea de sex a bradului	405
6. „Din tumultuosul ocean al puhoiului de stropi...”	413

Mărul lecturii, fructul cunoașterii – și marea confruntare a orgoliilor contemporane

(în loc de prefață¹)

Ideea de păcat a fost cu totul misterioasă pentru mine, pe parcursul întregii copilării. Mi-au trebuit 30 de ani pentru ca cineva să-mi sugereze – cât de cât convingător – că toată cunoașterea, afecțiunea și toată rebeliunea de care omul e capabil ar deriva dintr-un păcat primordial. Ideea în sine mi s-a părut de la început debilă și n-am încurajat-o niciodată. Doar că, în această prefață, vreau să plec de la admiterea faptului că eu sunt mult mai pretențios cu spațiile în care citesc decât cu cele în care scriu – din simplul motiv că citesc mai mult decât scriu (cea ce unora poate să li se pară normal, iar altora bizar, desigur).

Spațiul de lectură, mai presus de toate celelalte, trebuie să fie confortabil, plăcut, calduț și bine luminat (iar când spun aceasta, îmi revine în minte o fotografie relativ cunoscută, cu Regina

1. O primă variantă a acestui text a fost scrisă în ianuarie 2017, pentru revista *Lettre Internationale – ediția română*.

Maria așezată cu o carte în mână în fața unei ferestre însorite, în vila sa de la Balcic). Neavând atunci, la anii copilăriei, nici măcar visul posedării unui castel de vacanță pe malul vreunei mări calde, tot ce am putut imagina a fost să urc – în sens propriu – un scaun de autocar într-un măr din curtea părinților, la Craiova. Nu mă întrebați ce căuta acel scaun de autocar prin curtea familiei mele – în anii regimului comunist, astfel de ciudățenii erau oricând posibile.

Secolul 20, într-un măr

Acest „tron de lectură“ din mărul tânăr nu era mai sus de doi metri și jumătate, poate trei – dar mie mi s-a părut mereu un fel de Everest al plăcerii, fiindcă urcam acolo pentru a citi tot ce-mi dorea sufletul (mai corect spus ar fi ceea ce-mi era „accesibil“ în acei ani 1980, inclusiv cărți cumpărate „la pachet“, dacă vă mai aduceți aminte...). Cum cred că am mai povestit undeva, ce-mi aduc cu precizie aminte este, de exemplu, faptul că prin iulie sau august 1985, așteptând să plec spre serviciul militar, am citit acolo câteva dintre numerele recente atunci ale revistei *Secolul 20*.

Acel urcat în măr, dincolo de un efort pe atunci insesizabil și de instinctul trezit în mine de memoria inconștientă a primătei ascunse sub pielea-mi și în ADN, avea și o certă încărcătură simbolică: astfel, eu *urcam* spre lectură. Pentru a mă bucura de ea, cartea mă cerea undeva sus, la capătul unui soi de drum inițiativ ce consta în două-trei-patru cățărări printre ramuri cât de cât solide. Am citit, înainte și după aceasta, prin tot felul de spații: din curtea bunicilor până pe băncile din Jardin du Luxembourg, din curtea școlii generale până pe pajiștile verzi ale Universității Laval din Québec, Canada, am citit pe plajă sau pe vârf de munte etc., dar niciunde nu am simțit plăcerea aceea a urcatului în

mărul lecturii, plăcere deloc inhibată atunci de faptul că deseori urcam ținând cartea între dinți, sau prinsă sub elasticul de la pantalonii de trening, sau sub cureaua de la blugii cei vechi, „de anul trecut“ (ei, da, și eu am suferit în comunism, inclusiv prin faptul că niciodată nu am avut două perechi noi de jeanși concomitent, ci doar succesiv!).

Scrisul, mai permisiv

În privința scrisului, viața și propriile mele angajamente, liber asumate, m-au făcut mai puțin năzuros. Ani la rând am scris destule pagini săptămânal, de la reviste intelectual-dilematice la ziare de sport, și, desigur, unele publicații de istorie.² La mine nu *spațiul* este elementul principal într-ale scrisului, ci *timpul* din zi – pentru că nu pot scrie cu plăcere decât dimineața, iar dacă scriu seara, o fac din obligație și, de regulă, ulterior nu sunt niciodată mulțumit.

Am scris în cele mai bune și în cele mai modeste condiții pe care vi le puteți imagina. Am scris pe genunchii mei, dar și pe genunchii altora, am scris cu creionul pe caiete sau cu degetele pe diverse laptopuri, tablete sau tehnogadgeturi care, ați observat probabil, întră și ies tot mai grăbit în și din viața noastră. Am scris pe plajă la Marea Neagră sau la Mediterana, am scris în mașină, în tren sau în avion, am scris prin aeroporturi, în unele dimineți de mahmureală, după cum am scris și la șase dimineți, superlucid, cu cana de ceai aburindă pe masă.

Dacă am scris nonficțiune (adică istorie sau actualitate internațională), am fost mai constrâns de necesitatea de a avea propria

2. Precum cele pe care le voi aminti în aceste pagini, dar mai cu seamă trei dintre ele: *Dilema veche*, *Historia* și *Lettre Internationale* – ediția română.

biblioteca (sau o alta, academică sau universitară) pe aproape. Îmi aduc aminte cum mi-am scris teza de licență, în facultate: fișele le făceam pe mesele reci de la Biblioteca Academiei, iar textul îl băteam la mașină în camera de cămin din Grozăvești; de atunci, nu pot separa afectiv un loc de altul, iar în amintirea mea subiectivă, Biblioteca Academiei a rămas un soi de prelungire a camerei mele de cămin studentesc. Iar la ora la care definitivez acest volum, ca director al Bibliotecii Naționale a României, am în biroul instituției o prelungire a bibliotecii mele de acasă și, desigur, o anexă a biroului din domiciliu. Specialiștii în igiena muncii spun că nu e bine să muți biroul de muncă acasă – la mine, situația e mai curând inversă, dar similară: am casa drept birou de muncă.

Dacă am de scris ceva ficțiune, sunt cu mult mai liber: cum spuneam, scriu fie cu creionul sau pixul pe hârtie, fie la laptop; în prima variantă, am cu mine ascuțitoare și gumă; în a doua variantă, ceea ce contează este puterea bateriei computerului – să te ferească destinul să-ți vină inspirația pe o plajă cu nisip fin, cu o mare caldă fremătând nu departe, cu un vânticel uscat-călduț și cu o umbrelă mare deasupra capului, iar ecranul laptopului să-ți spună că mai ai doar 5 la sută baterie...

În condiții optime, când scriu dimineața, am ceaiul cald, am o lumânare aprinsă pe masă (pentru activarea gândirii) și un fond sonor timid din difuzoarele computerului (Chopin sau Ceaikovski de preferință). Dacă sunt acasă sau la birou, e foarte probabil ca pe undeva prin raza privirii să fie și un TV, care să perinde imagini, fără sonor. Prinde bine să fiu pe o terasă deschisă sau măcar să am o fereastră aproape – nu atât pentru peisaj, cât pentru lumină. Odată îndeplinite aceste condiții (măcar în mare parte), pot să scriu oriunde (din păcate, nu și orice).

Totuși, există o amintire anume care mă urmărește: eram adolescent, era vară, eram în satul bunicilor, și numai ce mă lovește, ca o boare parfumată, pofta de a scrie ceva despre enigmele Istoriei, despre Sfinxul egiptean și cariatidele Eladei etc. Ca orice casă din Oltenia rurală, „casa mare“ a bunicilor avea trei „camere bune“, în care nu dormeau decât oaspeții, pentru că bunicii dormeau în „casa mică“, unde era mai cald iarna. Așadar, în camera din „casa mare“ în care dormeam mi-am pus un caiet pe masă, am luat un pix, am scris cinci minute, apoi am ieșit pe-afară. Am revenit după vreo două ore, iar am mai scris câteva minute, iar am ieșit. Și așa preț de vreo trei zile. Când s-au umplut câteva pagini, le-am transcris pe curat și le-am trimis la „poșta redacției“ unui săptămânal din București³. La capătul celălalt al corespondenței era criticul literar Alex. Ștefănescu⁴ – care mi-a citit compunerea scrisă intermitent în „casa mare“ și mi-a răspuns (pe la începutul toamnei) că par a fi un tânăr inteligent și citit, dar că aș face bine să nu-l mai pasițez pe Octavian Paler (pe care, e foarte adevărat, îl citeam intens pe-atunci).

Ei bine, de-atunci datează obiceiul de care vă spuneam – să citesc mai mult decât scriu și cu obligativitate mai mulți autori în paralel, pentru a fi mai greu ca doar unul sau altul să mă marcheze, fie și în treacăt –, precum și decizia de a nu mai scrie niciodată în reprize ridicol de scurte. Ca o sumă a tuturor celor spuse, sincer, cred că, pe când cititul presupune confort, scrisul cere mai curând disciplină. Sunt cazuri celebre: Sadoveanu, Balzac sau preferații mei de azi, Arturo Pérez-Reverte, Andrei Makine

3. Cred că era *SLAST – Suplimentul literar-artistic al Științei tinereții*. Ceea ce spun se întâmpla la începutul anilor 1980.

4. Care ulterior, peste ani, avea să-mi devină prieten drag; din păcate, recent dispărut, în februarie 2024, în chiar lunile în care plănuiam aceste pagini.

sau Michel Houellebecq. Cu toții au scris/scriu după un program anume. Probabil ați auzit cum Niccolò Machiavelli scria numai în picioare, la un fel de pupitru de lemn, ca să nu i se lenevească gândirea, dar nici picioarele; iată că nu degeaba el rămâne, până azi, una dintre cele mai limpezi minți ale civilizației occidentale!

În fața noastră se deschide o epocă de nebănuț, în care scri-sul și cititul vor suferi, poate, schimbări substanțiale. Sau, la fel de bine, se poate ca cele două îndeletniciri să nu se schimbe fundamental: adică, fondul să rămână același, și doar formele să evolueze. Poate nu vom mai scrie pe hârtie, ci ne vom salva gândurile direct pe un soi de disc extern (sau pe un *device* ane-xat creierului, în interior). Poate nu vom mai citi cărți, ziare sau ecrane, ci vom accesa, tot cu mintea, direct site-uri imateriale, dar pline de conținut. Orice e posibil, dar nimeni nu știe cu pre-cizie ce va fi.

Un simplu salut pentru cei nemulțumiți cu ceea ce văd

Acest volum este un salut complice pentru toți cei care mai pot să se sustragă imaginilor în curgere care ne asaltează cotidian, și care mai au disponibilitatea de a gândi critic-dubitativ despre contextul acestor imagini.

Desigur, rândurile care urmează nu sunt despre viitor, ci despre trecutul recent și despre prezent. Am strâns aici câteva dintre interpretările mele date unor teme de istorie, de geopolitică sau unor dileme de ordin intelectual sau societal. Le mulțumesc tuturor celor care, în numele publicațiilor amintite în paginile care urmează, au avut încredere în interpretările, ipotezele sau dilemele mele – drept care mi le-au solicitat și le-au publicat.

Acest volum este rezultatul unor ani în care, în mod mai curând subtil, am căpătat convingerea că epoca pe care o trăim,

deși rămâne o *epocă a incertitudinii*⁵, devine din ce în ce mai mult și o epocă a înfruntării unor *obsesii* sau *orgolii* care fie renasc, fie apar acolo unde ne-am fi așteptat mai puțin. Nu mă refer aici numai la state precum Rusia, Turcia, India, Iran, China, sau chiar și multe dintre democrații – și unele, și altele mai mult sau mai puțin frustrate, care par a reactiva, din arsenalul identitar, arma unui orgoliu obsedant care, în urmă cu 20 de ani, părea încă desuet. Dar nu numai statele dovedesc această revenire a orgoliilor pe marea scenă a lumii; nu mă refer numai la mari actori ai politicii planetare, care – poate ca răspuns la avansul aparent implacabil al globalizării nivelatoare – dau semne de nervozitate și se comportă ca și cum ar fi ofenșați de paradigma liberal-democrației, ce părea că a câștigat pariul Istoriei după finalul Războiului Rece. Ceea ce sugerez aici se aplică și la nivelul intim al societăților noastre, în care fiecare minoritate, fiecare nișă, fiecare școală de gândire, fiecare club bazat pe hobby sau pasiuni etc. par a ajunge la concluzia că orgoliul lor de comunitate, mai mică sau mai mare, este lezat prin simpla apatie a majorității. Toate aceste minorități, într-o formă sau alta, nu se mai mulțumesc cu a fi acceptate, protejate sau integrate, ci par a reclama deschis apreciere, admirație și, de ce nu, chiar declarații de fidelitate. Este și aceasta o manifestare a unui anumit orgoliu, cred.

La fel, la nivel individual, orgoliul este o componentă inevitabilă a avatarurilor noastre din media sociale: cu surprindere, deseori, văd pe aceste rețele de socializare personaje cu un ego atât de alterat, încât se ulcerează la orice atenționare pe care o primesc; dezbateră, pe subiecte banale, devine imposibilă;

5. Trimit la un volum al meu precedent, *Epoca de aur a incertitudinii*, Curtea Veche Publishing, București, 2011.

cel care a citit 100 de cărți pe un subiect și cel care a citit doar una au același drept la opinie, iar deseori aberațiile ultimului își găsesc susținerea obsedată în acordul altora, care au citit la fel de puțin, dar au opinii la fel de ferme; ziariști – sau preținși ziariști – se comportă, în media sociale, ca influenceri și scriu deseori despre lucruri pe care le cunosc doar aproximativ, fără a mai considera necesar (ceea ce era o condiție *sine qua non* în epoca jurnalismului clasic) să ceară și opinia celor despre care scriu; într-un cuvânt, e de ajuns să spui cuiva că exagerează, greșește sau difuzează falsuri – iar orgoliul, probabil, le va face pe aceste personaje să reacționeze aberant de agresiv, chemând în ajutor terțe părți mânate de aceleași convingeri, fixații, orgolii sau frustrări.

Toate scandalurile contemporane care privesc marile corporații ale rețelelor de socializare – de la Elon Musk la Apple⁶, de la Mark Zuckerberg la Pavel Durov⁷ etc. – au, ca notă de subsol, posibilitatea ca aceste rețele, pe care în anii de început (1990–2000) noi toți le credeam a fi prieteni ai libertății generice (ca și internetul nou apărut), să fie mai curând aliați ai regimurilor liberticide⁸. Rețelele de socializare au devenit o extraordinară formă de divertisment sau de informare – dar, în același timp, ele sunt un câmp de bătaie al unei *culturi a urii*, care face mai multe victime decât ne imaginăm.

6. În anul 2015, companiei i s-au cerut, de către FBI, anumite „chei“ ale rețelelor proprii, pentru ancheta ce a urmat atacului terorist din San Bernardino, California (SUA). Compania a refuzat.

7. În momentul definitivării acestui volum, în septembrie 2024, eram încă în ecourile arestării, în Franța, a acestui miliardar rus cu cetățenie multinațională, creator al platformelor Telegram și VKontakte.

8. Acesta a fost subiectul conferinței pe care istoricul francez Thierry Wolton a ținut-o la Festivalul de Film și Istorie de la Râșnov, august 2024.

Textele din aceste pagini sunt, majoritatea, texte publicate în reviste încă „pe hârtie“ – și nu pe rețele cu identități virtuale. Nu dau acest detaliu ca și cum ar fi un merit. Eu însumi sunt prezent pe rețelele de socializare, sunt foarte mândru de cei peste 40 000 de oameni care mă urmăresc pe rețeaua domnului Zuckerberg (și le și mulțumesc celor de acolo care vor citi tipărite aceste rânduri) și cred în potențialul lor benefic. În definitiv, cei 40 000 de oameni care și-au declarat, din proprie voință, interesul față de postările mele reprezintă, în România de azi, probabil mai mult decât tirajul adunat al tuturor revistelor intelectuale din țară (sper să mă înșel, totuși).

Dar, probabil *orgoliul* generic m-a determinat ca aceste idei, pe care vi le propun în continuare, să plece mai întâi pe largul ocean al literelor tipărite, chiar și în acele efemeride frumoase care sunt revistele intelectuale. La ora la care închid această prefață, în toamna anului 2024, constat o realitate românească pe care nu mă sfiesc să o fixez ca atare: niciuna dintre publicațiile virtuale pe care le primesc, la care sunt invitat sau în care chiar mai public, niciun profil cultural de rețele de socializare etc. nu egalează încă, nici pe departe, calitatea revistelor intelectuale cu tradiție (puține și fragile) care încă mai apar tipărite în limba română. Desigur, mă voi bucura ca viitorul să mă contrazică total, ca revistele virtuale sau profilurile unor personaje cu mii, zeci de mii, sute de mii de abonați etc. să devină noii vectori ai culturii naționale. Dar nu știu dacă va fi vreodată așa.

Temele pe care le ating în aceste pagini sunt relativ numeroase, extinse ca problematică și diverse ca acoperire intelectuală, iar unele dintre ele sunt clar încă „în construcție“ – drept care, paginile pe care le propun nu pot fi decât fotografia de moment a unei clipe din această eternă tranziție care este Istoria

lumii. Această permanentă trecere dinspre ieri spre mâine este esența disciplinei Istorie, pe care o deservesc, ca profesor, de 31 de ani; și an de an, și carte de carte publicată, mă consider mai bucuros și mai norocos că am întâlnit-o pe muza Clio în viața mea – și nu știu dacă, în cele din urmă, eu am ales-o pe ea sau ea pe mine – înaintea celorlalți mulți oameni, femei sau bărbați, pe care i-am iubit sau i-am admirat.

Unele dintre textele ce urmează sunt dedicate unor astfel de oameni, a căror intersectare a fost pentru mine o altă mare șansă a vieții. Vorbesc aici numai despre cei plecați; cât despre cei în viață, să primească doar bucuria mea de a le fi contemporan.

Cu atât mai mult mă consider dator să spun că, dincolo de asta și fără nicio legătură cu toți mentorii, profesorii, colegii sau prietenii mei, orice eroare strecurată eventual în aceste pagini mi se datorează numai mie.

Rămâne convingerea mea că, trăsături umane fiind, obsesia și orgoliul – statale, comunitare, minoritare sau individuale – nu sunt nici blamabile, dar nici de laudat. Lipsa orgoliului îndeamnă la milă; preaplinul de orgoliu va duce la conflicte. Preaplinul de obsesie devine fanatism. Totuși, orice perseverență presupune obsesia *in nuce*. E limpede că, undeva pe acea fină linie de mijloc, ne aflăm cu toții în ziua de azi: admirăm oamenii care-și apără orgoliul, dar ne vom teme de cei cu un orgoliu exacerb. La fel, rămân convins că, pe câmpul ideilor, conștiinței de orgoliile și de obsesiile noastre, schimbând între noi astfel de interpretări despre lumea în care trăim, despre trecutul sau prezentul ei, nimeni nu iese înfrânt (nici măcar cei care se înșală), ci câștigăm cu toții și, mai ales, într-un fel sau altul, în acest conflict al ideilor, cu toții vom cădea prizonieri, în cel mai plăcut și benefic sens al cuvântului.

Așadar, m-aș bucura să vă iau prizonieri în paginile ce urmează, dar numai pentru a vă lăsa, la capătul acestui volum, mai liberi decât v-ați simțit vreodată.

A.C.

25 septembrie 2024

I
ISTORIE ȘI ISTORII

1. Fapte și ficțiuni despre Nicolae Ceaușescu.
2. De ce Istoria va conta pe mai departe, chiar și în epoca rețelelor de socializare.
3. Războiul Crimeei și nașterea României moderne.
4. Regele Carol I – zece adevăruri și falsuri despre fondatorul dinastiei noastre.
5. Regele Ferdinand I – cel mai educat conducător al nostru, loial țării, botanist prin hobby și deseori nefericit.
6. Istoria personajelor dinastiei românești rămâne, în bună parte, necunoscută publicului.
7. Locul norocului în Istorie: ca neam, comunitate sau popor poți încerca multe, uneori cu succes, dar niciodată nu vei reuși să evadezi din geografia ta.
8. De ce Transilvania este românească și de ce Rusia rămâne agresivă.
9. În fața lui Hitler, în lunile premergătoare celui iunie 1941, Ion Antonescu s-a comportat cu o naivitate de neînțeles.
10. Doi conducători în timp de război: românul Ion Antonescu și finlandezul Carl G. Mannerheim.
11. De ce Istoria ne învață calmul, chiar dacă vorbim despre rock, biserică sau mariaje gay.
12. Despre cum, *flămânzi* fiind mereu, oamenii au pus sonda Perseverance pe Marte.
13. De ce rebelii câștigă aproape întotdeauna, deși nu toți rebelii vor intra în Istorie.
14. A fi legionar, a fi comunist în istoria românească a secolului al XX-lea.
15. Regele Mihai I al României fost omul potrivit la locul potrivit – dar la momentul nepotrivit al Istoriei.
16. Cine ar fi putut paria, în 1980, că în 2020 Albania va fi membru al NATO, iar Iugoslavia nu va mai exista?
17. Românul iubește România, dar nu și pe ceilalți români. Pe 1 decembrie suntem mândri că suntem români, dar din 2 decembrie începem să bombănim că „numai la noi e posibil așa ceva“, „Țara lui Dorel“, „ca la noi, la nimeni“ etc.
18. Ce legătură există între crizele mondiale ale petrolului din 1973 și 1979 și teza de doctorat în chimie a Elenei Ceaușescu.
19. Ideea că Cenaclul Flacăra din anii 1973–1985 ar fi avut legătură cu mișcarea *flower power* din SUA și cu Festivalul Woodstock 1969.

Nicolae Ceaușescu se naște în anul Marii Uniri...

– și alte fapte și ficțiuni despre fostul *Conducător*⁹ –

*În memoria tatălui meu, **Iulian Cioroianu** (1938–2023),
care a venit cu mine la București, la deschiderea primului meu
an universitar (1988–1989) și, la ora 16:00 a acelei zile,
m-a lăsat la cazare, într-un cămin din Grozăvești, spunându-mi:
„Eu aș pleca spre Craiova, mi-e jenă de șofer,
n-aș vrea să-l țin prea mult peste program.“*

Dacă, într-o istorie alternativă, regimul comunist nu s-ar fi prăbușit în țările Europei de Est în 1989, iar liderul comunist al României ar fi avut o viață suficient de lungă, fiecare zi de 26 ianuarie ne-ar fi bombardat cu un potop de fraze encomiastice despre „cel mai iubit fiu al poporului“ etc.

Imaginați-vă că, născut fiind în anul Unirii, 1918, propaganda ar fi reliefat pe toate fețele și în dungă această coincidență (despre care cultul personalității vorbea încă de la finele anilor 1960), iar discursul public ar fi fost saturat de laude în care nu ar mai fi crezut nici măcar cei care le rosteau (cam așa se ajunsese în anii 1980). Și, cu Zidul Berlinului în

9. O primă versiune a acestui text a fost publicată în ianuarie 2018, pe blogul meu de pe platforma ziarului *Adevărul*.

picioare și cu un Nicolae Ceaușescu viu, anul 2018 nu ar mai fi fost *Centenarul României moderne*, ci *Centenarul genialului Conducător* etc.

Dar această eventualitate descrisă anterior e pură ficțiune. În planul istoriei noastre, Nicolae Ceaușescu a fost cât se poate de real; el nu poate fi șters din trecutul statului care suntem; fie că ne place sau nu, a condus statul român vreme de 24 de ani – adică, aproape cât au domnit Mihai Viteazul, Al. Ioan Cuza și Regele Ferdinand la un loc! După primul nostru rege, Carol I (48 ani), și după domnitorul medieval al Moldovei, Ștefan cel Mare (47 de ani), Nicolae Ceaușescu este cel mai longeviv-politic conducător pe care l-am avut. Nicio șansă, pentru el, să treacă neobservat, în nicio viitoare istorie a românilor!

Cum în anul Centenarului, 2018, fatalmente s-au împlinit 100 de ani de la nașterea lui, iar în fiecare 26 ianuarie măcar un mijloc de informare ne aduce aminte fie de comemorarea respectivului, fie de cei care se strâng la mormântul din cimitirul Ghencea pentru a-l regreta, vă propun în cele ce urmează să revenim, fără multe adjective și *sine ira et studio*, asupra acestui personaj – în câteva idei în care voi pune în discuție unele dintre acele clișee nevalidate istoric care încă mai dăinuie în discuțiile de azi despre Nicolae Ceaușescu. Evident, interpretarea îmi aparține și ea este prin natura ei deschisă eventualelor argumente pro sau contra.

1) **Cine va avea curiozitatea să viziteze** casa părintească a lui N. Ceaușescu din orașelul Scornicești (Olt) va vedea o mare statuie albă (și kitsch, în opinia mea) chiar la intrarea în curte, dar va avea surpriza să vadă și pământul de pe o latură a curții. E o suprafață considerabilă care, prin natura lucrurilor, acum a devenit spațiu intravilan. Când am mers acolo pentru o filmare

cu echipa TVR¹⁰, dl Emil Bărbulescu (nepotul după soră al fostului președinte) mi-a atras atenția asupra acestui detaliu: familia părinților lui N.C. avea ceva pământ (pe care familia l-a primit înapoi, se pare, după 1990), dar problema era că avea și mulți copii, iar ideea de a-l împărți era coșmarul lui Andruță Ceaușescu, capul familiei și tatăl lui N.C. – așa cum era un coșmar, în România interbelică, pentru toți țăranii cu copii numeroși și pământ limitat. Așadar, familia Ceaușescu nu era bogată, dar nu era nici printre cele mai sărace din sat. Nicolae C. a plecat spre ucenicie, la oraș, nu pentru că nu ar fi avut ce mânca, ci pentru că avea frați mai mari, cărora – de regulă, în satul românesc din sud – le rămânea gospodăria părintească.

2) **Toate datele de care dispunem confirmă** că angajamentul comunist al tânărului N.C. a fost unul autentic. Ideea că ar fi fost arestat pentru furtul unor geamantane într-o gară sau pentru vagabondaj etc. este o caricaturizare a Istoriei – sau, mai clar, este o idee falsă, pe care oamenii serioși ar trebui să o elimine din imaginarul lor istoric. Când a fost arestat, s-a întâmplat din cauza implicării lui reale în mișcarea comunistă. Lipsit de educație și de mari perspective, tânărul ucenic N.C. era cu atât mai permeabil la un discurs manipulator precum minunile, egalitatea și justiția de clasă din țara-far a comunismului, URSS a lui Stalin. Într-un volum pe care am avut plăcerea de a-l coordona, apărut chiar în anul unui posibil „centenar PCR“, Cristina Diac explică foarte bine ceea ce în anii 1970–1980 era numit, diti-rambic-bombastic, „tinerețea revoluționară a tovarășului“ N.C. Ei bine, surpriza este că această tinerețe, în bună parte, chiar a existat – dar propaganda ce i se făcea era atât de prost concepută,

10. Pentru serialul *5 minute de istorie*, TVR.

încât ea părea neverosimilă¹¹, drept care mulți români au îmbrățișat, pe-atunci, versiuni alternative precum furtul de geamantane ș.c.l.

3) **A împușcat N. Ceaușescu un om** (sau mai mulți) în procesul de colectivizare (început în anul 1949), proces la care în mod sigur a luat parte? Ideea mai apare, din când în când, în diverse volume; teoretic, detaliul ar fi fost posibil, dar concret nu avem nicio mărturie directă care să vorbească despre așa ceva. Comuniștii au comis orori reale în colectivizarea forțată, evident că N.C. a fost implicat moral în crime (ca majoritatea comuniștilor din prima generație), dar dovada clară că el ar fi împușcat cu mâna lui pe cineva nu există.

4) **Nicolae Ceaușescu avea, în mobilarea sa intelectuală**, ceva rudimente de limbă rusă, dar, se pare, insuficiente pentru a purta o conversație cât de cât consistentă cu un rusofon. La începutul anilor 1950, ca general-maior în armata Republicii Populare Române, ministru-adjunct și șef al Direcției Politice a Armatei, el a avut două stagii – de câteva luni – la Academia Militară din Moscova. De notat că N.C. era în acel moment deja căsătorit cu Elena C., drept care, un deceniu mai târziu, în prima parte a anilor 1960 și ulterior, el a fost printre cei care i-au privit cu suspiciune pe cei care se căsătoriseră cu tinere rusoaice cu prilejul studiilor – aceștia fiind trecuți, neoficial, pe linii politice secundare, ba unii chiar încurajați să divorțeze. În plus, dincolo de faptul că nu cunoștea limbi străine, N.C. era prin natura lui

11. Precum Olimpiu Matichescu, *Tinerețea revoluționară a tovarășului Nicolae Ceaușescu*, Ed. Scânteia tineretului, București, 1981, volum care, după apariție, a devenit un soi de cvasi-manual obligatoriu pentru învățământul politic din școli, licee sau facultăți.

un personaj convins de justețea lucrurilor pe care le spune – din care motiv, dornic să fie bine înțeles, a preferat mereu traducători, indiferent de context.

5) **Ipoteza lansată la începutul anilor 1990** de către fostul prim-ministru (1961–1974) Ion Gheorghe Maurer, potrivit căreia N. Ceaușescu ar fi fost ales ca succesor al lui Gheorghe Gheorghiu-Dej (în martie 1965) tocmai pentru că era „mai tânăr și mai prostuț“ este pur și simplu falsă! În realitate, N.C. a fost susținut (inclusiv de către Maurer) în cadrul unui autentic troc politic. N.C. a primit sprijinul unora tocmai pentru că și el a promis un sprijin echivalent. În realitate, după moartea lui Dej, primii ani ai lui Ceaușescu au fost un fel de „conducere colectivă“ (formulă dragă comuniștilor, mai ales după dispariția câte unui dictator local), în care N.C. (ca secretar general al PCR) figura alături de I. Gh. Maurer (prim-ministru) și Chivu Stoica (președinte al Consiliului de Stat). Dintre aceștia trei, Chivu Stoica era cu certitudine cel mai modest mobilat intelectual (și va fi primul înlăturat).

6) **În iunie 1967, în contextul Războiului israeliano-arab** de șase zile din Orientul Mijlociu, țările „socialiste“ din Pactul de la Varșovia – cu excepția României – au rupt relațiile cu Israelul (la sugestia Moscovei), pe motiv că Israelul atacase (preventiv, susținea Tel Avivul). Acest moment trebuie privit pe ambele fețe. Este adevărat că, în cadrul blocului comunist, Bucureștiul a cerut și el retragerea trupelor israeliene din teritoriile ocupate etc., dar a argumentat că păstrează relațiile cu Israelul din cauza numărului mare de cetățeni născuți în România care trăiau acolo. Pe de altă parte, Moscova, fără plăcere, a tolerat această „disidență“, pentru că rămânerea diplomaților români în Israel oferea și un canal de

comunicare între lagărul comunist și acest stat. Oricum, baletul diplomatic între Israel și lumea arabă (inclusiv organizații care la un moment dat erau considerate ca fiind teroriste în Occident) reprezintă, practic până în anii 1980, unul dintre cele mai controversate capitole ale istoriei regimului comunist condus de N. Ceaușescu.

7) **Curajul lui Nicolae Ceaușescu din 21 august 1968**, când a condamnat invadarea Cehoslovaciei de către trupele Pactului de la Varșovia, a fost unul real. Nu a fost coregrafie pusă la cale cu sovieticii (cum se mai sugerează, dar fără argumente), ci a fost chiar temerea lui Ceaușescu – întemeiată – că el ar putea fi următoarea țintă a Moscovei. Dar și aici există o a doua față de filei: Ceaușescu nu *a refuzat să participe* la invadarea Cehoslovaciei, ci pur și simplu *nu a știut de ea* – Leonid Brejnev, neavând încredere în fidelitatea lui, nu-l anunțase.

8) **Curajul lui Ceaușescu din august 1968 a avut și o consecință dezastruoasă pentru țară** și fatală, în cele din urmă, pentru regim și inclusiv pentru N.C.: în siajul acestei poziționări și pentru a transmite Moscovei ideea că N. Ceaușescu este susținut atât de activul de partid, cât și de întregul popor, în anii următori lui 1968 se va dezvolta un *cult al personalității Conducătorului* care va atinge, spre final, cote absolut aberante. De unde inițial era menit să arate că liderul are în spatele său tot poporul, în cele din urmă N.C. a ajuns să fie descris ca un semizeu dăruit poporului de către destinul imanent înscris în Istoria viitorului! Nu numai Ceaușescu este vinovat pentru că (și-)a permis așa ceva, ci și cei care (pentru avantaje personale) i-au susurat la ureche sau i-au pus în fața ochilor acest cult fariseic, prostesc și falimentar, nedemn de un regim cu pretenții de seriozitate. În cursul „Cultul

personalității“ pe care îl țin, de ani buni, la Facultatea de Istorie a Universității din București, le propun studenților să mediteze la acest detaliu: cum anume putem judeca un lider politic, omnipotent în România anilor 1980, care, an de an, în preajma zilei de 26 ianuarie (aniversarea lui, adică) mergea la Sala Dalles (sau într-o alta) din centrul Bucureștiului, la vernisajul unei „expoziții omagiale“, în care *toate* tablourile îi erau dedicate, toate îl aveau ca personaj pictat? Ce resorturi psihologice se pot altera în mintea unui lider încât să ajungă să treacă mulțumit (pentru că dacă nu era mulțumit, nu ar fi permis) prin fața unei succesiuni de pânze care îl reprezintă în cvasitotalitate?

9) **Fuga din țară a lui Ion Mihai Pacepa**, în iulie 1978, a fost o lovitură neașteptată și năucitoare pentru N. Ceaușescu și una dintre consecințele sale, pe termen mediu și lung, a fost că N.C. a devenit încă și mai suspicios la adresa tuturor celor care nu făceau parte, la propriu, din familia sa. Din acest moment, Ceaușescu devine din ce în ce mai dependent de cei din mediul său intim – începând chiar cu soția sa, Elena. Pacepa fusese un consilier de maximă încredere al lui Ceaușescu și știa multe dintre secretele acestuia, inclusiv maniera lui de a gândi¹² – dar, din păcate, cartea sa *Orizonturi roșii* (prima ediție în limba engleză apărea în 1987) amestecă deopotrivă informații reale și multe anecdote în tușe groase, neverificabile (*vezi* detaliul cu N.C., căruia i se ard costumele după fiecare purtare etc. – acestea sunt simple invenții, desigur!). În schimb, cartea a fost (probabil așa a fost gândită, de la început) un bun instrument de propagandă

12. *Vezi și* prefața mea la cartea lui Stefano Romei, *Enigma Pacepa. Un dosar inedit despre România în timpul Războiului Rece*, Curtea Veche Publishing, București, 2023.

pentru compromiterea pe plan intern a lui N. Ceaușescu și, în perspectivă, pregătirea schimbării lui.

10) **În ceea ce o privește pe Elena Ceaușescu:** simpla ei existență este, în mod eronat, folosită ca explicație supremă pentru derapajele soțului. Ideea că Nicolae C. ar fi fost „stricat“ de ambițiile și limitările soției sale este una încă prezentă în discursul public, la 35 de ani de la dispariția amândurora. În opinia mea, accentul trebuie pus exact invers: nu Elena C. este de vină pentru restalinizarea regimului lui N. Ceaușescu, ci chiar *Conducătorul* este responsabil pentru că a făcut din soția sa, practic, al doilea om în stat (inclusiv, spuneam anterior, impulsivat de trădarea lui I.M. Pacepa). Elena C. este până în zilele noastre folosită drept țap ispășitor pentru incapacitatea finală a soțului ei de a percepe realitatea, dar acest lucru vorbește mai puțin despre ea și mai mult despre societatea patriarhală care încă suntem în bună măsură, ca și despre o concepție de tip rural a multora dintre noi, potrivit căreia femeia este întotdeauna de vină dacă bărbatul calcă strâmb (în acest caz, politic vorbind). Nu Elena C. l-a creat pe Nicolae C., ci exact invers.

11) **Din multe puncte de vedere, N. Ceaușescu a fost creația epocii sale** geopolitice – începând de la simplul fapt că, fără sovietizarea Europei de Est în 1945, un agitator comunist cum el era, în mod real, nu ar fi ajuns niciodată la conducerea statului, două decenii mai târziu. Un detaliu important în colapsul economic al României comunizate îl oferă anii 1970. Cele două crize ale petrolului din 1973 și 1979, Revoluția Islamică din Iran (1979) și războiul de aproape un deceniu dintre Iran și Irak (1980–1988) au fost evenimente pe care N. Ceaușescu nu le putea anticipa sau controla (*vezi* în paginile următoare cap. I.18).